

Om H. C. Andersens Eventyr »Tante Tandpine«

Eventyrets Tilblivelse

Af Kai O. Mehlsen

I Forsommeren 1870: nærmere angivet i Dagene fra d. 21. Maj til d. 26. Juni opholdt H. C. Andersen sig – som saa mange gange før – som Gæst paa det skønne Herresæde Basnæs ved Skælskør. Dog, denne Gang vilde Opholdet ikke ret blive til Glæde og Gavn for H. C. Andersen; han var nu fyldt 65 Aar, og Sygdommen, som 5 Aar senere medførte hans Død, havde begyndt at vise sine første Symptomer, og H. C. Andersen plagedes desuden af sine sædvanlige Skrøbe-

ligheder: Tandpine, Gigt og Søvnløshed, hvortil kom nogle Dages heftig Plage af »Hovedes Ild«. Dagbogen fra disse Dage tegner et mismodigt Billede af H. C. Andersen; han var sløj og nervøs, og med Humøret stod det slet til. Han tænker paa Døden og skriver meget om Døden: »Føler mig ikke vel; glæder mig til intet; »Gud veed, om dette Aar er det sidste jeg kommer til det ellers mig hjemlige Basnæs«, er Udbrud fra Dagbogen. Meddelelsen om Charles Dickens Død gør et dybt Indtryk. H. C. Andersen glemmer dog heller ikke at berette om den varme Omsorg, han er Genstand for fra Husets Frue, Fru Scavenius. »Fru Scavenius har ret i de sidste Dage viist sin kjærlige Sjæl og sit venlige Sindelag for mig«, staar der i Dagbogen d. 24. Juni.

H. C. Andersen havde ellers glædet sig inderligt til Opholdet paa Basnæs. Han var nylig – d. 11. Marts – kommet hjem fra sin store Udenlandsrejse til Tyskland, Østrig, Schweiz, Frankrig og Belgien, og selv om han de følgende to Maanedre fik hvilet ud under bekvemme Forhold – takket være Melchior, som gæstfrit havde stillet deres Hjem paa Højbroplads til H. C. Andersens Raadighed, medens de var bortrejst – trængte han i høj Grad til landlig Ro, Fred og venlig Omsorg hos sine Herregaardsvenner.

Paa Basnæs residerede Fru Henriette Scavenius, f. Komtesse Moltke, Enke efter Godsejer Jakob Brønnum Scavenius. I Ægteskabet var der en Søn og en Datter. Sønnen, Otto Scavenius, havde 1867 – 23 Aar gammel – overtaget Basnæs, og Datteren, Lucie, var samme Aar blevet gift med Carl Castenschiold paa Borreby.

H. C. Andersen besøgte Basnæs første Gang i 1855, og alt det ydre der: den idylliske Have, de store, typisk danske Skove og den aabne, friske Strand, var den bedste Næring for hans digteriske Skaberevne. Hertil kom Fru Scavenius' Gæstfrihed og Omsorg for sin kære Gæst. H. C. Andersen hyggede sig i den Grad paa Basnæs, at han de følgende Aar atter og atter indlogerede sig hos Familien Scavenius. Af alle de mange Herregårde: omtrent 30 i Antal – som Dr. Topsøe-Jensen oplyser, at H. C. Andersen gennem Aarene besøgte – er Basnæs det Sted, H. C. Andersen hyppigst har besøgt. I rigt Maal benyttede han sig of Gæstfriheden, idet han i Aa-

Tandlægebladet markerer »H.C. Andersen-året« med at genoptrykke en artikel af tandlæge Kai O. Mehlsen, der bragtes i *Tandlægebladet* 1944.

Kai O. Mehlsen var født den 9. aug. 1895 og bestod tandlægeeksamen i 1919. Det skete med udmærkelse og med den indtil dette tidspunkt højest opnåede karakter. Han virkede det meste af sit liv som praktiserende tandlæge, men bestred samtidig en række administrative poster. Han var således medlem af Dansk Tandlægeforenings hovedbestyrelse fra 1929 til 1946, og han var Foreningens formand fra 1939 til 1946. Han var højt respekteret i kollegiale kredse. I 1946 blev han Sundhedsstyrelsens konsulent i tandlægesager. Han blev æresmedlem af Dansk Tandlægeforening i 1952, og var æresmedlem af flere udenlandske tandlægeforeninger/-selskaber, bl.a. British Dental Association. Han døde den 7. okt. 1968.

Kai O. Mehlsen havde tillige litterære interesser, og han publicerede bl.a. i 1944 to artikler om H.C. Andersens eventyr om »Tante Tandpine«.

I nærværende nummer af *Tandlægebladet* gives hans artikel om eventyrets tilblivelse. Fagredaktionen håber at artiklerne kan inspirere til at læse/genlæse det klassiske eventyr om »Tante Tandpine«.

Ib Sewerin

rene fra 1855-72 opholdt sig i alt 37 Gange paa kortere eller længere Besøg – Besøg der hyppigt strakte sig over mere end den første Maaned – paa den hyggelige og smukt beliggende Herregaard.

Men, som sagt: i 1870 syntes Basnæsbesøget at skulle blive en Skuffelse. H. C. Andersens Breve giver dog et betydeligt blidere Billede af disse Dage og Nætter end Dagbogen, og H. C. Andersen ses at have været i særlig Grad oplagt til et omfattende Brevskriveri fra Basnæs – i 1870. Naar H. C. Andersen satte sig til Skrivebordet, syntes Besværlighederne at vige Pladsen for de blide Følelser og de stemningsmættede Indtryk og for Glæden ved at være i godt Selskab med Brevets usynlige Modtager; alt det trofaste, hensynfulde og varme i H. C. Andersens Sind faar Overtaget. H. C. Andersen oplyser selv, to Dage før han forlader Basnæs for at tage til Holsteinborg, at han har skrevet »hele 67 Breve«. Men af Poesi eller Prosa er der ikke noget fra Digterens Haand i disse Dage. »Min Muse har endnu ikke besøgt mig herude«, skriver H. C. Andersen i et Brev d. 31. Maj til Martin R. Henriques, og fortsætter: »Hun er maaske stødt over at jeg skriver for mange Breve, men det er Brev-Gjæld jeg afbetaler, og det maa ogsaa gjøres.« I et tidligere Brev til Henriques – skrevet d. 22. Maj, Dagen after Ankomsten til Basnæs berømmer H. C. Andersen Basnæs' Herligheder. Han taler om Skoven og skriver: »I Eftermiddag vil jeg derud og aande Skov-Duft. Paa Basnæs er i de sidste Aar de fleste nye Eventyr sprungne frem, Gid det ogsaa skee under dette Besøg.«

Det er da intet Under, at H. C. Andersen utaalmodigt ventter sin Muses Besøg. Uroen hos ham spores i følgende Linjer i et Brev d. 25. Maj til Grevinde Mimi Holstein paa Holsteinborg: »I Dag stormer det svært, Vejrhanen paa Taarnet ved mit Sovværelse har flere Gange ved sin Art Galen vækket mig i denne Nat; jeg troede til sidst at den vilde fortælle mig et Eventyr, men jeg sov ind fra det igjen.«

Men endelig: i det før omtalte 67ende Brev fra Basnæs kommer der en Meddelelse fra H. C. Andersens Digterværksted: H. C. Andersen er begyndt paa Lykke-Peer og paa et nyt Eventyr. Brevet er dateret d. 24. Juni 1870 og rettet til Henriette Collin. Digteren oplyser heri følgende: »Jeg begynder igaar et Eventyr: »Tante Tandpine«, siden forandrede jeg Overskriften til »Tante Mikkes Tænder«. Det drejer sig om Tandpine og falske Tænder, jeg maa jo see at faa Noget ud af de Plager der paalægges mig. Imidlertid mærkede jeg, under Skrivningen, at det ikke var saa let at behandle den Historie – vilde jeg blive inden for Grændsen af det Skjønne.«

Brevet til Henriette Collin er en Slags Status over det lange Ophold paa Basnæs. Fru Collin skal imponeres ved at høre om det omfattende Brevskriveri; derved glider det lettere at faa fortalt, at Digterens Muse kun har saet to Urtefrø

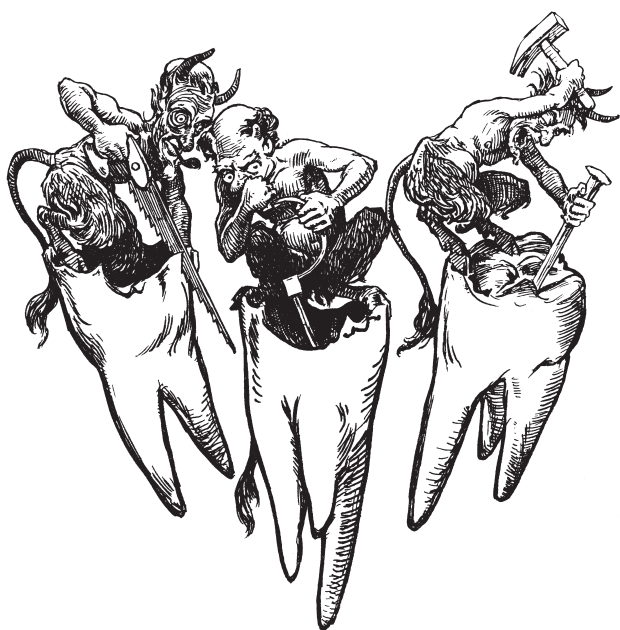
i H. C. Andersens Digterhave, og endelig undskylder H. C. Andersen sig med et lille Suk og fralægger sig Ansvar for, at det ikke er blevet til mere paa Basnæs, i følgende Linjer: »Det synes som Basnæs Luft og Jordbund, der ellers var så god for Eventyr, ikke bar samme Egenskab i dette Foraar.« Det er H. C. Andersens egen Samvittighed, der skal stilles tilfreds i Brevet til Henriette Collin.

Men Brevet har altsaa bragt os den interessante Meddelelse, at H. C. Andersen har faaet Ideen til et nyt Eventyr. Dette omtales hverken i de øvrige Breve fra Basnæsoopholdet eller i Dagbogen; Brevstedet er altsaa det første Udsagn om Eventyret, Tante Tandpine.

Fru Collin er ogsaa klar over Vanskelighederne. Hun svarer H. C. Andersens Meddelelse med følgende: »Jeg glæder mig til de nye Eventyr – men det er unægteligt et farligt Gebet at komme ind paa de forlorne Tænders Enemærker med Poesiens uafviselige Fordringer.«

Forfølger vi nu det videre Arbejde med Eventyret, viser det sig, at vi ingen Steder finder Udtalelser om det hos H. C. Andersen, før vi naar næsten et helt Aar frem i Tiden: til H. C. Andersen igen gæster Basnæs, i 1871, i Dagene fra d. 11. Maj til d. 6. juni. H. C. Andersen har jo i Linjerne til Henriette Collin givet Udtryk for Vanskelighederne ved at skrive dette selvpfundne Eventyr, om et Emne, der ganske vist ligesom saa mange andre af Eventyrene og Historierne er taget ud af Dagliglivet, men som det vil volde store Vanskeligheder at afklæde Virkelighedens Brutalitet og Paagaanighed og i Stedet dække med Eventyrets Kaabe af Taalsomhed, Forstaaelse og Takt. H. C. Andersens bemærkelsesværdige Udtalelse: »naar det (Eventyret) skal holdes indenfor Rammen af det Skjønne«, gælder suverænt for alle Eventyrerne; det er et Krav, H. C. Andersen stiller til hvert eneste of sine 156 Eventyr. Der er da heller ingen Tvivl om, at det er Opfyldelsen af dette Krav, der har forvoldt H. C. Andersen saa stort Besvær og været Aarsag til, at Udarbejdelsen har været underkastet lange Arbejds-pavser. Eventyret har været lagret i H. C. Andersens Underbevisthed og i Skrivebordsskuffen; det er holdt tilbage baade paa Grund of de Vanskeligheder, det frembød, og saa vel ogsaa fordi andre og mere modne og nærliggende Opgaver trængte sig paa. Ja, H. C. Andersen havde i Virkeligheden opgivet »Tante Tandpine« i 1870, hvad der direkte fremgaar af et Brev af 30. Maj det følgende Aar til Henriette Collin.

H. C. Andersen skulde ellers nok være den, der kunde tale med, naar Emnet drejede sig om Tandpine og om, »falske« Tænder. I det 19. Aarhundrede var Tandpine en Lidelse, der herskede i en hidtil ukendt Grad. Knyttet til den fremadskridende Kultur og den deraf følgende forfinede Levemaade og Ændring i hele Kostspørgsmaalet fik Tandsygdommene et ha-

Hans Tegers klassiske illustration til H.C. Andersens eventyr »Tante Tandpine«.

stigt voksende og uhyggeligt udbredt Omfang, og hertil kom, at Forsvarsmidlerne mod dette snigende Angreb paa Menne-skeheden endnu kun var svagt udviklede. Nutidsmennesker gør sig ikke Begreb om, i hvilken Grad Folk i Oplysningstiden – Slutningen of det 18. Aarhundrede – i vor litterære Guldalder-Periode og i Tiden derefter har lidt af Tandsmerter.

Naar der indfandt sig Tandpine, kunde man ikke stille ret meget op mod den; Tandpinen maatte faa Lov til at rase ud. Og H. C. Andersen var et virkeligt Offer for denne Lidelse. Talrige Dage og Nætter af hans Liv blev den hans store Plage, den ødelagde hans Nattesøvn, krydsede hans Planer og optraadte med Forkærlighed i store Øjeblikke i hans Liv: først og fremmest at nævne, da H. C. Andersen stod ved det aabne Vindue paa det illuminerede Raadhus i sin Fødeby, Odense, d. 6. December 1867 og blev hyldet ved et Fakkeltog som Odense Bys Æresborger.

Tandpinen og Tandbesværlighederne er et betydningsfuldere Led i den Kæde af Modgang, som var H. C. Andersens Skæbne, end der hidtil er lagt Vægt paa. »En af H. C. Andersens Plageaander«. er det almindelige Udtryk for Tandpinen i H. C. Andersens Liv. Den var meget mere end en Plageaand: den udøvede en indgribende baade legemlig og psykisk Indflydelse paa H. C. Andersen. Gang paa Gang hører vi om Tandpinen gennem Dagbogen, Almanakker og Breve, og atter og atter dukker der Steder frem i H. C. Andersens Produktion, som er direkte inspireret of Tandpinen eller skylder deres Tilblivelse et ukuet Sinds Arbejde selv under de

heftigste Smerteanfald. Tænk f. Eks. paa Fortællingen: »Mine Støvler« i »En Digers Bazar«.

Til sidst skrev H. C. Andersen altsaa endog et Eventyr om Tandpine: »højere kan man ikke naa« – for at tale med H. C. Andersen selv.

»Selv har jeg oplevet, hvad jeg sang«, staar der i Improvisatoren, og i Sandhed: H. C. Andersen kendte »Fru Tandpine! hendes Forfærdelighed *Satania infernalis*«, saaledes som hun fremtræder i Historien om »Tante Tandpine«.

Men tilbage til Basnæs 1871. H. C. Andersen har genoptaget Arbejdet paa »Tante Tandpine«; der skulde altsaa et nyt Basnæsbesøg til som Inspiration. D. 24. Maj oplyser Dagbogen: Begyndt paa »Tante Tandpine«. D. 1. Juni staar der: »Følt mig poetisk stemt og trykket til at skrive paa Historien om Tandpinen. Maaske 1ste Juni iaar er Aarets første Musa-Besøg hos mig! Velkommen!«

Allerede d. 28. Maj har H. C. Andersen skrevet til Fru Melchior: »Jeg har begyndt paa en lille Historie om »Tante Tandpine«, men den groer lidt langsomt«. I to senere Breve faar vi udførligere Besked. Til Henriette Collin skriver H. C. Andersen d. 30. Maj: »De husker at jeg, ifjor jeg var her, begyndte paa et Eventyr om »forlaarne Tænder«, men jeg fandt det blev saa uskjønt at jeg opgav det. Iaar, da endnu intet vil trives i min Digerhave, siden den blev lagt ud i Tordenskjoldsgade No. 17, kommer det lille Uhyre igjen tilbage og plager mig, dog i forandret – behageligere Skikkelse. Jeg skriver saaledes paa »Tante Tandpines Drøm«, men om den vil udfolde sig til Noget, vil Tiden vise«. Det er tydeligt, at H. C. Andersen er veltilpas. Det har været »dejlige varme Solskinsdage«, og en herlig 1ste Pinsedag. D. 3. Juni, skriver han følgende til Fru Melchior paa »Rolighed«: »Et nyt Eventyr »Tante Tandpine« er næsten sluttet, jeg haaber at faa det heelt færdigt, for jeg tager til Byen. Dog ved færdigt forstaas at faa det heelt paa Papiret i første Nedskrivning, siden skal det klippes til, gjøres fyldigt, omskrives og atter omskrives saaledes som De veed det var Tilfældet med »Lykke-Peer«, som sprang frem paa Holsteinborg, men fik sin Opdragelse paa »Rolighed«.

Fra Basnæs rejser H. C. Andersen til Melchiors paa »Rolighed«. Her arbejder han videre paa Eventyret: D. 9. Juni noterer H. C. Andersen i Dagbogen: »I Tanken afrundet »Tante Tandpine«, og d. 10. hedder det i et Brev til Fru Henriques paa »Petershøi«: »Jeg skriver paa et nyt Eventyr om »Tante Tandpine«. Og jeg vil ønske at Alle som læse det maa slippe for den virkelige Tandpine og da faaar jeg mange Læsere.« Derefter forstummer imidlertid al Meddelelse om videre Arbejde paa Eventyret. Vanskelighederne har atter været for store, en »skjøn Udformning« endnu ikke mulig, og Arbejdet med det indstillet indtil videre.

Mere end et Aar ligger det stille: H. C. Andersen har atter besøgt Fru Scavenius paa Basnæs fra d. 6. til d. 13. Juni 1872 – paa Vej til København fra den Udenlandsrejse, hvor den unge William Bloch var H. C. Andersens Ledsager og Gæst –

og er nu d. 13. Juni atter installeret paa sit kære »Rolighed« hos Melchior — »mit Hjem i Hjemmet«, som H. C. Andersen taknemmeligt udtrykker sig i Digtet »Rolighed«.

Tante Tandpine« melder sit Besøg »gjemt er ikke glemmt«; er det Opholdet paa Basnæs, der bringer Digterens Aand i Sving igen, eller er det maaske et Tandpineanfald i en af de fire Tænder, H. C. Andersen endnu har i Behold af sine egne? Ingen ved det, men sikkert er det: H. C. Andersen bringer Dispositionen i Orden og klarer Tankerne om Tænder og Tandkvaler. »Hele Dagen har jag skrevet paa »Tante Tandpine«, staar der i Dagbogen for d. 29. Juni. D. 4. og 5. Juli nærmer Eventyret sig sin Fuldendelse. I Dagbogen for d. 4. Juli staar der: »Kjørt ind til Byen og hentet flere Papir-Lapper, hvorpaa jeg har skrevet Udkast til »Tante Tandpine«, kom hjem og skrev flittigt paa det, ordnede og fik mere Klarhed og Heelhed«, og i Dagbogen for d. 5. Juli: »Skrev fra Morgen til Aften paa Tante Tandpine, fik den istand, men føler mig træt«. Endelig d. 12. Juli meddeler Dagbogen, at H. C. Andersen »reenskrev Resten af »Tante Tandpine«.

Mere end to Aar: fra henimod Brevstedsdagen d. 24. Juli 1870 til Renskrivningsdatoen d. 12. Juli 1872 havde H. C. Andersen været om at faa »Tante Tandpine« »istand«. – Det var ellers ikke det sædvanlige, at Udarbejdelsen of Eventyrene strakte sig over længere Tid. Bortset fra de større Arbejder er de fleste Eventyr nedskrevet paa faa Dage. »Tante Tandpine« er dog ogsaa ret omfangsrigt og i det hele et betydeligt Arbejde.

Det fremgaar of Dagbogen og Breve, at »det lille Uhyre« har forskaffet H. C. Andersen stort Besvær. H. C. Andersen har tumlet indtil Træthed med Stoffet for at faa Hold paa det, og den poetiske Udformning har kostet ham sjælelige Anstrengelser, »Digter-Pine«. Dette ses ogsaa tydeligt deraf, at H. C. Andersen flere Gange har ændret Titlen paa Eventyret: I 1870 lyder den først *Tante Tandpine*, dernæst *Tante Mikkes Tænder*, i 1871 er Titlen ændret til *Tante Tandpines Drøm* for saa i 1872 at ende med at vende tilbage til den oprindelige Titel *Tante Tandpine*. Naturligvis, H. C. Andersen var en gammel Mand, 65-67½ Aar, da hen beskæftigede sig med »Tante Tandpine«, og det kan jo naturligt nok have været medvirkende til den sene Udarbejdelse, men det maa dog erindres, at H. C. Andersens Produktion i de Aar endnu er ret betydelig: Romanen *Lykke-Peer*, der udkom d. 11. Novbr. 1870, og adskillige Eventyr og Digte.

I Løbet af Sommeren læser H. C. Andersen Eventyret højt for sine Venner. Herom er det følgende et lille Uddrag.

I et Brev d. 10. Juli til Henriette Collin fortæller H. C. Andersen, at han allerede d. 9. Juli har læst det for den syge Fru Drewsen. »Jeg tror at det igaar morede hende at høre mig læse mit nyeste og eneste Eventyr, det jeg ifjor begyndte paa, men da lagde hen:

»Tante Tandpine«. Grevinde Mimi Holstein hører om Eventyret i et Brev d. 16. Juli: »Jeg har skrevet to nye Eventyr: »Tante Tandpine« og »Eventyrbogen«: begge glæder jeg mig til at læse for Deres Naade, naar jeg kommer hjem fra et kort Besøg i Sverrig, hvor hen jeg rejser een af de første Dage.«

D. 2. August var Brødrene Georg og Edvard Brandes Tilhørere ved Oplæsning af tre Eventyr: »Tante Tandpine vakte megen Lystighed, alle tre Historier tiltalte den unge Kritik«, skriver H. C. Andersen. D. 9. September fortæller Dagbogen: »Læste for Rasmus Nielsen, »Tante Tandpine«, fandt han genialt givet«. D. 30. August havde H. C. Andersen læst Eventyret højt for mange Gæster paa Basnæs.

Eventyret gaar i Trykken d. 7. Oktober, og d. 9. November 1872 skriver H. C. Andersen til Fru Henriques herom: »Om 8 à 10 Dage kommer de »nye Eventyr og Historier«, maaskee blive de mine sidste, skulde jeg virkelig slutte med »Tante Tandpine«. Den hører til min Ungdoms første Fornemmelser. Hvor det er underligt at blive gammel Mand i Krop og Grene og dog være puur ung endnu!«

Endelig d. 23. November udkom »Tante Tandpine« paa Reitzels Forlag i H. C. Andersens sidste Eventyrhefte »Nye Eventyr og Historier«, Tredie Række. Anden Samling. 1872.

Hefte var i 8vo, Teksten paa 73 Sider med Indholdsfortegnelse paa 75. Side; det udkom i et Oplag paa 10.000 og kostede 48 Skilling.

Eventyrheftet indleddedes med et Tilegnelsesdigt: »Rolighed« og indeholdt Eventyrerne: »Hvad gamle Johanne fortalte«, »Portnøglens«, »Krøblingen« og »Tante Tandpine«.

Naar H. C. Andersen i »Bemærkninger til Eventyr og Historier 1874« udtaler, at »Tante Tandpine« er det senest digtede og nedskrevne, er dette imidlertid ikke rigtigt, thi samtlige øvrige Eventyr i Hefte er skrevet senere end »Tante Tandpine«. Eventyret »Hvad gamle Johanne fortalte« er skrevet sidst: i Dagene fra d. 16.-24. September 1872.

H. C. Andersen modtog selv 40 Fri-Eksemplarer af Eventyr-Hefte, og i Dagbogen kan vi nu i den følgende Tid læse Navnene paa en Del af de Venner, som H. C. Andersen glædede ved Tilsendelse of Eventyrene. »Tre pyntelige Eksemplarer til Dronningen, Enkedronningen og Kronprinsessen« staar der d. 29. November.

Eventyrene blev særdeles hjerteligt modtaget of Pressen og rosede anmeldt, f. Eks. af Fr. Bøgh i »Berlingske Tidende«, Carl Ploug i »Fædrelandet« og Georg Brandes i »Illustreret Tidende«.

I en senere Kronik skal vi høre om Indholdet af Eventyret og Historien »Tante Tandpine«, og se, hvorledes det er vokset frem af Indtryk og Oplevelser og bygget over Erindringer og Optegnelser, der strækker sig op mod et halvt hundrede Aar: fra H. C. Andersens tidligste Ungdom lige til Eventyret stod paa Papiret.